

Məktəbəhazırlığın I siniflərdə şagird nailiyyətinə təsiri

Analitik hesabat

Azərbaycan Respublikasının
Təhsil İnstitutu

Tədqiqat qrupu:

Emin Əmrullayev	Təhsil İnstitutunun Direktor əvəzi
Elvin Nəsimov	Təhsil Nazirliyinin Təhsilin İnkişafı Proqramları şöbəsinin Təhlil sektorunun müdiri
Laləzar Cəfərova	Təhsil İnstitutunun Məktəbəqədər təhsilin kurikulumu şöbəsinin müdiri
Könül Pirverdiyeva	Təhsil İşçilərinin Peşəkar İnkişafı İnstitutunun Təhsildə innovasiyalar mərkəzinin müdiri
Gülüstən Cəfərova	Təhsil Nazirliyinin Təhsilin İnkişafı Proqramları şöbəsinin məsləhətçisi
Aygün Qurbanlı	Təhsil İnstitutunun İstedadlı uşaqlarla iş şöbəsinin aparıcı mütəxəssisi

**Məktəbəhazırlığın I siniflərdə
şagird nailiyyətinə təsiri
Analitik hesabat**

**Azərbaycan Respublikasının
Təhsil İnstitutu**

Xülasə

Uşaqların intellektual, fiziki və psixoloji inkişafında, onların şəxsiyyətinin formalaşmasında və məktəbə hazırlanmasında xüsusi əhəmiyyətə malik olan məktəbəqədər təhsil fasiləsiz təhsil sisteminin ilk pilləsidir. Məktəbəqədər təhsil uşağın inkişafının sürətlənməsini deyil, zənginləşməsini nəzərdə tutur. Məktəbəqədər təhsil dedikdə uşağın 1-ci sinfə gedənədək aldığı təhsil, məktəbhazırlıq dedikdə isə sadəcə 1 il, 5 yaşdan 6 yaşadək alınan təhsil nəzərdə tutulur.

Son illərdə Azərbaycanda məktəbhazırlığa cəlb olunanların sayı artsa da, bu, hələ arzuolunan səviyyədə olmamaqla dünya göstəricilərindən çox geridə qalır. 2014 – cü ildə İİƏT (İqtisadi İnkişaf və Əməkdaşlıq Təşkilatı) ölkələrində məktəbhazırlığa gedən şagirdlərin orta göstəricisi 98%, ABŞ və Fransada 100%, Almaniya və Belçikada 98% olmuşdur. (İİƏT göstəriciləri. Təhsilə nəzər. 2016.) Azərbaycanda isə 2015-ci ildə uşaqların yalnız 24%-i məktəbhazırlığa cəlb edilib. (Təhsil Nazirliyi, İllik hesabat, 2015).

PİRLS 2011 hesabatına əsasən məktəbhazırlıq keçmiş 4-cü sinif şagirdlərinin oxu üzrə orta göstəricisi hazırlıqsız şagirdlərin nəticələrindən 18 bal yüksəkdir (müvafiq olaraq 493 və 475 bal).

Məktəbhazırlığın uşaqların məktəbdəki göstəricilərinə və gələcək nailiyyətlərinə təsirini müəyyənləşdirmək məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutu (bundan sonra Tİ) tərəfindən tədqiqat aparılmış və nəticələr təhlil olunmuşdur.

Tədqiqat aparılan 89 pilot məktəbdə məktəbhazırlıq qruplarında təhsil alan uşaqların ümumi sayı Azərbaycan bölməsi üzrə 1987, rus bölməsi üzrə isə 411 olmuşdur. Məktəbhazırlığın əhəmiyyətini, onun şagirdlərin məktəbdəki nailiyyət göstəricilərinə təsirini ölçmək məqsədilə Tİ tərəfindən 2016-cı il 6-20 iyun tarixlərində Bakı şəhəri üzrə 89 pilot məktəb arasından təsadüfi seçilmiş 20 məktəbdə 1097 birinci sinif şagirdi ilə sorğu aparılmışdır. Tədqiqata cəlb olunmuş 1097 şagirddən 605-i oğlan, 492-si isə qız olmuşdur. Seçim zamanı Bakı şəhərinin bütün rayonları üzrə məktəblərin iştirak etməsi əsas götürülmüşdür.

Tədqiqatda iştirak edən şagirdlər 3 xüsusiyyət üzrə qruplaşdırılmışdır:

I qrup	Təhsil Nazirliyinin təşkil etdiyi pilot məktəbhazırlıq qruplarında məktəbhazırlıq keçmiş şagirdlər – 316 nəfər
II qrup	Digər müəssisələrdə məktəbhazırlıq keçmiş şagirdlər – 241 nəfər
III qrup	Məktəbhazırlıq keçməmiş şagirdlər – 540 nəfər

Məktəbhə hazırlığa gedən uşaqlar

Təhlil: Tədqiqatda aşağıdakı məsələlərin təhlili nəzərdə tutulmuşdur:

- Pilot, digər müəssisələr və hazırlıqsız qruplar arasındakı ümumi fərqlər;
- Qız və oğlanların fənlər üzrə orta balları arasındakı fərq;
- Məzmun xətləri üzrə pilot, digər müəssisələr və hazırlıqsız qrupların göstəriciləri arasındakı fərqlər;
- Verilmiş düzgün cavabların sayına görə qrupların nəticələri.

Tədqiqat sualları:

1. Pilot hazırlıq qruplarındakı şagirdlərin təhsil göstəriciləri digər müəssisələrdə hazırlıq keçmiş və hazırlıq keçməmiş şagirdlərin göstəricilərindən necə fərqlənir?
2. Məzmun xətləri üzrə suallara verilən cavablarda pilot, digər müəssisələrdə hazırlıq keçmiş və hazırlıq keçməmiş şagirdlərin nəticələri necə fərqlənir?
3. Hazırlıqlı şagirdlərlə (pilot və digər müəssisələrdə hazırlıq keçən) hazırlıqsız şagirdlərin nəticələri necə fərqlənir?

Təhlil aparılarkən “fərziyyənin test olunması” statistik üsulundan istifadə edilmiş və t-test statistik təhlili aparılmışdır. Bu üsul iki müxtəlif qrup arasındakı əlaqənin təsadüfi, yoxsa statistik əhəmiyyətli olmasını ölçmək məqsədilə aparılır. Fərziyyənin test olunması üsulu, təqdim edilmiş məlumata əsasən verilmiş qrup haqqında irəli sürülmüş iddiaları qiymətləndirir. Bu statistik üsuldan istifadə zamanı fərziyyə irəli sürülür və onun doğru olub-olmaması, fərziyyənin qəbulu və ya inkarı üçün kifayət qədər sübutun olub-olmaması yoxlanılır. Aparığımız tədqiqatda t-testin nəticələri göstərir ki, aşağıda verilən təhlillərdəki əlaqələr təsadüfi deyildir və 95% ehtimalla təhlillər statistik əhəmiyyətlidir.

Tədqiqat zamanı şagirdlərin Azərbaycan dili və riyaziyyat fənlərindən bilikləri qiymətləndirilmişdir. Şagirdlər hər bir fənn üzrə 15 sual olan qiymətləndirmə vasitəsini iki akademik saat müddətində cavablandırmışlar. Tərtib olunan suallar həm test formasında, həm də açıq suallar şəklində təqdim edildiyi üçün müxtəlif sualların çətinlik dərəcəsi asılı olaraq həmin suallar üçün verilən ballar da fərqli olmuşdur. Belə ki, Azərbaycan dili fənni üzrə ən yüksək bal 17, riyaziyyat üzrə isə 27 müəyyən olunmuşdur.

Məzmun xətlərinə görə Azərbaycan dili fənni üzrə suallar iki məzmun xətti: “oxu” və “dil qaydaları” üzrə; riyaziyyat fənni üzrə üç məzmun xətti: “ədədlər və əməllər”; “ölçmələr”, “statistika və ehtimal” üzrə qruplaşdırılmışdır. Bütün məzmun xətləri üzrə suallar asan, orta və çətin olmaqla üç çətinlik səviyyəsində verilmişdir.

Təhlillərin nəticəsi göstərir ki, pilot qrupun şagirdləri hər iki fənn üzrə digər qrupların şagirdlərindən daha yüksək nəticələr əldə etmişdir. Belə ki, Azərbaycan dili fənni üzrə pilot qrupun şagirdlərinin orta balı, digər müəssisələrdə hazırlıq keçən şagirdlərin orta balından 1.15, hazırlıqsız şagirdlərin orta balından 1.3 bal çox olmuşdur. Riyaziyyat fənni üzrə isə müvafiq olaraq bu fərq 0.41 və 1.56 bal yüksək olmuşdur.

Azərbaycan dilinin hər iki məzmun xətti üzrə pilot qrupun şagirdləri daha yaxşı nəticələr əldə etmişdir. Ümumiyyətlə, şagirdlər “dil qaydaları” məzmun

xətti üzrə nisbətən zəif nəticələr əldə etmişlər. “Oxu” məzmunu üzrə isə hər üç qrup ən yüksək nəticələri göstərmişlər.

Riyaziyyat fənni üzrə də pilot qrupların şagirdlərinin nəticələri digər qrupların nəticələrindən yüksəkdir. Bütün şagirdlər ən zəif nəticəni “ölçmə” məzmununa aid suallarda göstərmişdir. Hazırlıqsız şagirdlər “ədədlər və əməllər” məzmunu üzrə yaxşı nəticə göstərsələr də, “statistika və ehtimal” məzmunu üzrə nisbətən zəif və “ölçmə” məzmunu üzrə ən zəif nəticə göstərmişlər.

Suallara verilən düzgün cavabların sayının qruplar üzrə təhlili göstərdi ki, suallara düzgün cavab verən şagirdlərin sayı hər üç qrupun orta göstəricisi ilə müqayisədə pilot qrupunda daha çoxdur. Azərbaycan dili fənni üzrə pilot qrupda 44,30% şagird 12-dən çox düzgün cavab verdiyi halda, digər iki qrupun orta göstəricisi 36% olmuşdur.

Riyaziyyat fənni üzrə də hər üç qrupda suallara düzgün cavab verən şagirdlərin sayı orta göstərici ilə müqayisədə pilot qrupunda daha çox olmuşdur. Pilot qrupunda 18-dən daha çox suala düzgün cavab verənlərin faiz nisbəti 46,20%, digər iki qrupun orta göstəricisi isə 40,2% olmuşdur.¹

Tədqiqatda iştirak edən şagirdlərin gender baxımından təhlilinə baxsaq, görürük ki, həm Azərbaycan dili, həm də riyaziyyat fənləri üzrə qızların topladığı orta bal oğlanların topladığı orta baldan yüksəkdir. Belə ki, Azərbaycan dili fənni üzrə qızların orta balı 10.85, oğlanların orta balı isə 9.78 olmuşdur. Analoji olaraq, riyaziyyat fənni üzrə də qızlar daha yüksək nəticə göstərmiş və oğlanlardan 1.05 bal çox toplayaraq, 17.11 bal yığmışdır.

Azərbaycan dili fənni üzrə pilot layihədə iştirak edən qızların digər hər iki qrupa nəzərən yüksək nəticə göstərdiyinin şahidi oluruq. Birinci qrupdakı qızların orta balı hər iki qrupa nisbətən çox olmuşdur. Riyaziyyat fənni üzrə pilot hazırlıq keçmiş qızların orta balı digər məktəbəhazırlıq müəssisələrində hazırlıq keçmiş qızların orta balından bir qədər az, məktəbə hazırlıqsız gələn qızların orta balından çox olmuşdur.

Oğlanların da fənlər üzrə orta göstəricilərində birinci qrupun Azərbaycan dili fənni üzrə orta balının ikinci və üçüncü qrupun orta balından 1.59 və 1.07 bal; riyaziyyat fənni üzrə 1.01 və 1.5 bal çox olduğunu müşahidə edirik.

Nəticələr

1. Hər iki fənn üzrə orta bal göstəricisinin müqayisəsinə əsasən pilot qrupdakı şagirdlərin nəticələri digər iki qrupun şagirdlərinin nəticələrindən yüksək olmuşdur.
2. Tədqiqatda iştirak edən şagirdlərin genderə görə müqayisəsi zamanı hər iki fənn üzrə pilot qrupdakı həm oğlanların, həm də qızların digər iki qrupdan daha yüksək nəticə göstərdiyi müşahidə olunur.
3. Tədqiqatın aparılmasında istifadə olunan sualların hər iki fənn üzrə məzmun xətləri üzrə qruplaşdırılaraq müqayisəsi aparılmış və pilot qrupdakı şagirdlərin yüksək nəticəyə nail olduğu müəyyən edilmişdir.

¹ Bu təhlilin nəticəsinin də statistik əhəmiyyətli olmadığı aşkar olunmuşdur.

4. Qrupundan asılı olmayaraq, şagirdlərin Azərbaycan dili fənninin “dil qaydaları” məzmun xətti üzrə zəif nəticə göstərməsi, bu məzmunun istər məktəbəhazırlıq, istərsə də məktəb dövründə şagirdlər üçün daha anlaşıqlı səviyyədə keçirilməsinə ehtiyac olduğunu göstərir.
5. Qrupundan asılı olmayaraq, şagirdlərin riyaziyyat fənninin “ölçmə” məzmun xətti üzrə zəif nəticə göstərməsi, bu məzmunun istər məktəbəqədər, istərsə də məktəb dövründə şagirdlər üçün daha anlaşıqlı səviyyədə keçirilməsinə ehtiyac olduğunu göstərir.
6. Hər iki fənn üzrə pilot qrupdakı şagirdlərin göstəriciləri tədqiqatda iştirak edən bütün şagirdlərin orta göstəricisindən yüksək olmuşdur.
7. Ümumiyyətlə, hazırlıq qrupunu keçən və keçməyən şagirdlərin nə qədər sualı düzgün cavablandırıldığını müqayisə edərkən, hər iki fənn üzrə hazırlıqlı şagirdlərin daha çox suala cavab verdiyi müşahidə olunur.

Məktəbəhazırlığın I siniflərdə şagird nailiyyətinə təsiri

Tədqiqatlar göstərir ki, məktəbəqədər təhsilə cəlb olunan uşaqlar cəlb olunmayanlardan daha yüksək akademik nailiyyətlər əldə edirlər, çünki məktəbəqədər təhsil uşaqlarda dinləmə, başadüşmə, sadə riyazi təsəvvür, kiçik və böyük motorika xüsusiyyətlərini inkişaf etdirir.

Bu tədqiqat məktəbəhazırlığın şagird nailiyyətlərinə olan müsbət təsirini bir daha təsdiq edir. Belə ki, məktəbəqədər təhsilə cəlb olunmuş uşaqların nəticələri, cəlb olunmamış uşaqlardan kifayət qədər yuxarı olmuşdur. Bu fərq 95% etibarlılıq intervalına malikdir.

Məktəbəqədər təhsilin bir hissəsi olan məktəbəhazırlıq proqramının faydası və onun əhatəliliyinin artırılması istiqamətində görülən işlərin əhəmiyyətini daha yaxşı anlamaq üçün bəzi beynəlxalq tədqiqat işləri də araşdırılmışdır.

New Jersey Universitetinin “Erkən Təhsil Tədqiqatı Milli İnstitutu” tərəfindən məktəbəqədər təhsilin təsiri barədə araşdırmalar aparılmış və bunun uşaqların gələcək sosial və akademik həyatına müsbət təsiri olduğu göstərilmişdir. W.S. Barnettin (2008) araşdırmasına görə məktəbəqədər təhsilin aşağıdakı təsirləri vardır:

- Müxtəlif məktəbəqədər təhsil proqramları uşaqların öyrənməsində və inkişafında müsbət rol oynayır.
- Yaxşı təşkil olunmuş məktəbəqədər təhsil gələcəkdə uşaqların sosial davranış, imtahanda yüksək qiymətlər, daha az repetitor, xüsusi təhsilə meyl və yüksək təhsil dərəcəsi əldə etmək kimi davamlı inkişafına səbəb olur. Bəzi məktəbəqədər təhsil proqramları, həmçinin, uşaqlıq və yeniyetməlik dövründə törədiləcək cinayətlərin sayının azalmasında da rol oynayır.

S.S. Boocock tərəfindən aparılmış, Avstraliya, Birləşmiş Krallıq, Türkiyə, Sinqapur, Kolumbiya, Yaponiya və s. daxil olmaqla 13 ölkəni əhatə edən “Başqa millətlərdə erkən uşaqlıq proqramları: Hədəflər və Nəticələr” (1995) tədqiqatında məktəbəqədər hazırlığın uşaqların təfəkkürünün inkişafını və məktəbdəki uğurlarını stimullaşdırması göstərilir.

PİRLS 2011 hesabatına əsasən PİRLS-də iştirak edən ölkələrin məktəbəhazırlıq keçmiş 4-cü sinif şagirdlərinin oxu üzrə orta göstəricisi hazırlıqsız şagirdlərin oxu üzrə orta göstəricisindən 18 bal yüksəkdir (müvafiq olaraq, 493 və 475 bal).

2014 – cü ildə İİƏT (İqtisadi İnkişaf və Əməkdaşlıq Təşkilatı) ölkələrində məktəbəhazırlığa gedən şagirdlərin orta göstəricisi 98%, ABŞ və Fransada 100%, Almaniya və Belçikada 98% olmuşdur. (İİƏT göstəriciləri. Təhsilə nəzər. 2016.)

PİRLS 2011 hesabatına əsasən PİRLS-də iştirak edən ölkələrin məktəbəhazırlıq keçmiş 4-cü sinif şagirdlərinin oxu üzrə orta göstəricisi hazırlıqsız şagirdlərin oxu üzrə orta göstəricisindən 18 bal yüksəkdir (müvafiq olaraq, 493 və 475 bal).

Nazirlər Kabinetinin “Uşaqların məktəbəhazırlığının təşkili məsələləri haqqında” 2016-cı il 11 iyul tarixli 271 nömrəli qərarına əsasən hədəf 2020-ci ilə qədər uşaqların məktəbə hazırlıqla əhatə dairəsini 90 faizə çatdırmaqdır.

Azərbaycanda isə 2014-cü ildə uşaqların yalnız 24%-i məktəbəhazırlığa cəlb edilib. (Təhsil Nazirliyi, İllik hesabat, 2015).

Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyasında (2013) məktəbəhazırlıq təhsili öz əksini tapmış və bu təhsilin (1 il) icbariliyinin təmin olunması qarşıya məqsəd qoyulmuşdur.

Məktəbəhazırlığın təşkili qaydaları Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2010-cu il 8 yanvar tarixli 4 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmişdir. Bu Qaydalar «Təhsil haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun hazırlanmışdır və məktəbə hazırlığın təşkili məsələlərini tənzimləyir.

Məktəbə hazırlığın əsas məqsədi beşyaşlı uşaqların tələb və imkanlarını nəzərə almaqla onların məktəbəhazırlıq mərhələsində inkişafı, tərbiyəsi və təhsili prosesini təşkil etməkdir.

Məktəbəhazırlığın vəzifələri uşaqlarda oxumaq həvəsinin, onların məktəbə müsbət emosional münasibətinin inkişaf etdirilməsi və möhkəmləndirilməsi, uşaqların məktəbə müvəffəqiyyətlə adaptasiya olunması üçün onlarda şəxsi-sosial xüsusiyyətlərin formalaşdırılmasıdır.

Məktəbə hazırlığın təşkili üçün qoyulan tələblər uşağın məktəb təliminə hazırlığı zamanı hər şeydən əvvəl onun fiziki, şəxsiyyətyönümlü, intellektual və sosial hazırlığını nəzərdə tutmasıdır.

Nazirlər Kabinetinin “Uşaqların məktəbəhazırlığının təşkili məsələləri haqqında” 2016-cı il 11 iyul tarixli 271 nömrəli qərarına əsasən hədəf 2020-ci ilə qədər uşaqların məktəbə hazırlıqla əhatə dairəsini 90 faizə çatdırmaqdır.

Məktəbəqədər təhsilin uşaqların məktəb göstəricilərinə və gələcək nailiyyətlərinə təsirini ölçmək məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutu (bundan sonra Tİ) tərəfindən tədqiqat aparılmış və nəticələr təhlil olunmuşdur.

Tədqiqatın aparılması: Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 24 oktyabr 2013-cü il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq olunmuş “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası”nda məktəbəhazırlıq təhsilinin inkişafı üzrə irəli sürülmüş strateji hədəflərin reallaşdırılması məqsədilə 2014-2015-ci dərslər ilində Bakı şəhəri üzrə müəyyən edilmiş 89 pilot ümumtəhsil məktəblərində valideynlərin könüllülüyü əsasında təşkil olunmuş ödənişli qruplarda 3007 uşaq məktəbəhazırlıq mərhələsini keçmişdir. Müvafiq olaraq 251 qrup üzrə 217 ibtidai sinif müəllimi dərslər vermək üçün cəlb olunmuşdur. Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin 10 iyul 2012-ci il tarixli 1329 nömrəli əmri ilə təsdiq olunmuş “Azərbaycan Respublikasında məktəbəqədər təhsil proqramı (kurikulumu)” sənədi əsasında məktəbəhazırlıq qrupları üçün nəzərdə tutulmuş məzmunun sistemli dərk edilməsinə yönəlmiş Təhsil İnstitutu tərəfindən hazırlanan “Məktəbəqədər təhsil müəssisələri üçün təlim materiallarının təxmini planlaşdırılması” adlı metodik tövsiyə məktəbəhazırlıq qruplarında tədris apararı müəllimlər tərəfindən istifadə edilmişdir.

Məktəbəhazırlıq təhsilinin əhəmiyyətini, onun şagirdlərin məktəbdəki nailiyyət göstəricilərinə təsirini ölçmək məqsədilə Tİ tərəfindən 6-20 iyun 2016-cı il tarixlərində Bakı şəhəri üzrə 89 pilot ümumtəhsil məktəbləri arasından təsadüfi seçilmiş 20 məktəbdə 1097 birinci sinif şagirdləri ilə tədqiqat aparılmışdır. Tədqiqata cəlb olunmuş 1097 şagirddən 605-i oğlan, 492-si isə qız olmuşdur. Seçim zamanı Bakı şəhərinin bütün rayonları üzrə məktəblərin iştirak etməsi əsas götürülmüşdür. Tədqiqat zamanı şagirdlərin Azərbaycan

dili və riyaziyyat fənlərindən bilikləri qiymətləndirilmişdir. Şagirdlər hər bir fənn üzrə 15 sual olan qiymətləndirmə vasitəsini iki akademik saat müddətində cavablandırmışlar. Tərtib olunan suallar həm test formasında, həm də açıq suallar şəklində təqdim edildiyi üçün müxtəlif sualların çətinlik dərəcəsiindən asılı olaraq həmin suallar üçün verilən ballar da fərqli olmuşdur. Belə ki, Azərbaycan dili fənni üzrə ən yüksək bal 17, riyaziyyat üzrə isə 27 müəyyən olmuşdur.

Tədqiqatda iştirak edən şagirdlər 3 xüsusiyyət üzrə qruplaşdırılmışdır:

I qrup	Təhsil Nazirliyinin təşkil etdiyi pilot məktəbəhazırlıq qruplarında məktəbəhazırlıq keçmiş şagirdlər – 316 nəfər
II qrup	Digər müəssisələrdə məktəbəhazırlıq keçmiş şagirdlər – 241 nəfər
III qrup	Məktəbəhazırlıq keçməmiş şagirdlər – 540 nəfər

Tədqiqatın məqsədi: 2014-2015-ci tədris ilində Bakı şəhəri üzrə 89 məktəbdə pilot olaraq yaradılmış məktəbəhazırlıq qruplarının keyfiyyət göstəricilərinin müəyyən edilməsi.

Tədqiqatın vəzifəsi: 2015-2016-cı tədris ili üzrə birinci sinifdə təhsil alan şagirdlərin tədris ilinin sonunda əldə etdikləri nailiyyətlərin ölçülməsi və müxtəlif qruplar üzrə (pilot məktəblərdə məktəbəhazırlıq keçən, digər müəssisələrdə məktəbəhazırlıq keçən və məktəbəhazırlıq keçməyən) müqayisəsi.

Tədqiqat sualları:

1. Pilot hazırlıq qruplarındakı şagirdlərin təhsil göstəriciləri digər müəssisələrdə hazırlıq keçmiş və hazırlıq keçməmiş şagirdlərin göstəricilərindən necə fərqlənir?
2. Məzmun xətləri üzrə suallara verilən cavablarda pilot, digər müəssisələrdə hazırlıq keçmiş və hazırlıq keçməmiş şagirdlərin nəticələri necə fərqlənir?
3. Hazırlıqlı şagirdlərlə (pilot və digər müəssisələrdə hazırlıq keçən) hazırlıqsız şagirdlərin nəticələri necə fərqlənir?

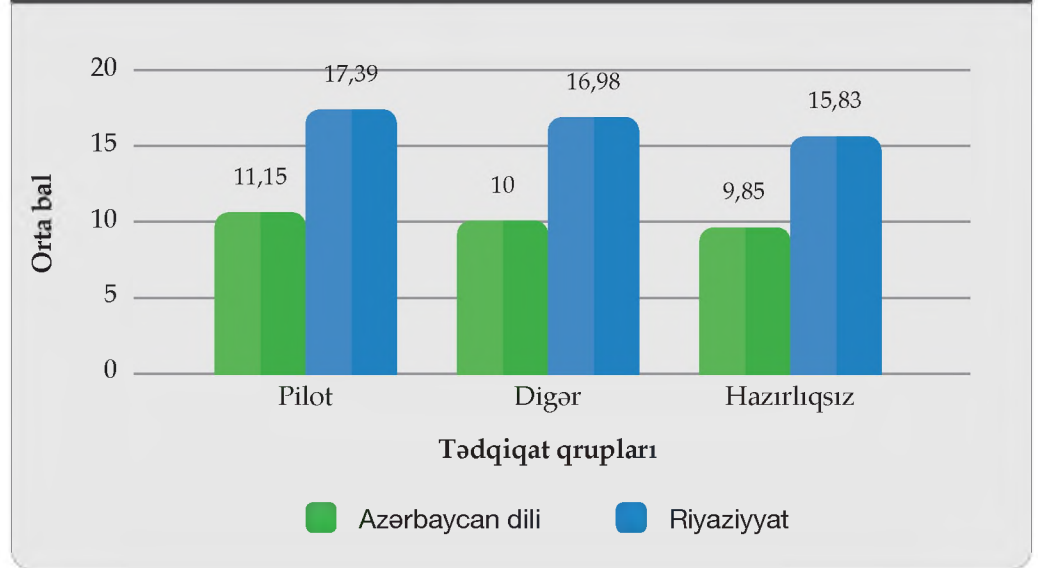
Təhlil: Tədqiqatda aşağıdakılar üzrə təhlil aparılmışdır:

- Pilot, digər müəssisələr və hazırlıqsız qruplar arasındakı ümumi fərqlər;
- Pilot, digər müəssisələr və hazırlıqsız qruplardakı şagirdlərin Azərbaycan dili və riyaziyyat fənnindən hər sual üzrə göstərdikləri nəticələr;
- Qız və oğlanların fənlər üzrə orta balları arasındakı fərq;
- Məzmun xətləri üzrə pilot, digər müəssisələr və hazırlıqsız qrupların göstəriciləri arasındakı fərqlər;
- Verilmiş düzgün cavabların sayına görə qrupların nəticələri.

Qeyd: Təhlil aparılarkən “fərziyyənin test olunması” statistik üsulundan istifadə edilmiş və t-test statistik təhlili aparılmışdır. Bu üsul iki müxtəlif qrup arasındakı əlaqənin təsadüfi, yoxsa statistik əhəmiyyətli olmasını ölçmək məqsədilə aparılır. Fərziyyənin test olunması üsulu, təqdim edilmiş məlumat əsasən əhalinin verilmiş qrupu haqqında irəli sürülmüş iddiaları qiymətləndirir. Bu statistik üsuldan istifadə zamanı fərziyyə irəli sürülür və onun doğru olub-olmaması, fərziyyəni qəbul etmək və ya yararsız saymaq üçün kifayət qədər sübutun olub-olmaması yoxlanılır. Apardığımız tədqiqatda t-testinin nəticələri

göstərir ki, aşağıda verilən təhlillərdəki əlaqələr təsadüfi deyildir və 95% ehtimalla təhlillər statistik əhəmiyyətlidir.

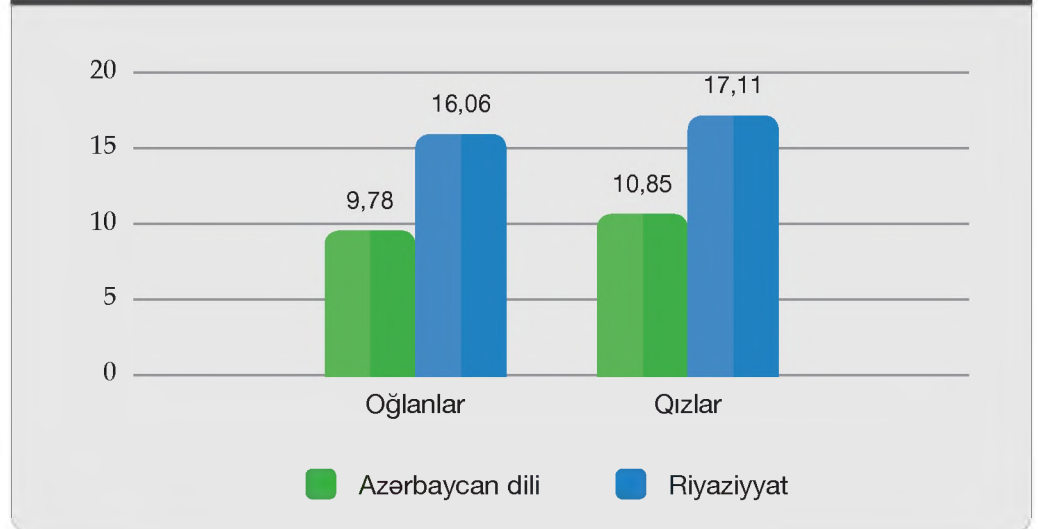
Cədvəl 1. Tədqiqat qruplarının fənlər üzrə orta bal fərqləri

Cədvəl 1-də hər üç qrup üzrə Azərbaycan dili və riyaziyyat fənnindən tədqiqatda iştirak edən bütün şagirdlərin orta balı müqayisə olunmuşdur. Cədvəldən görüldüyü kimi, pilot qrupun şagirdləri hər iki fənn üzrə digər qrupların şagirdlərindən daha yüksək nəticələr əldə etmişdir. Belə ki, Azərbaycan dili fənni üzrə pilot qrupun şagirdlərinin orta balı digər müəssisələrdə hazırlıq keçən şagirdlərin orta balından 1.15, hazırlıqsız şagirdlərin orta balından 1.3 bal çox olmuşdur. Riyaziyyat fənni üzrə isə müvafiq olaraq bu fərq 0.41 və 1.56 bal yüksək olmuşdur.

Tədqiqatda iştirak edən şagirdlərin cins baxımından təhlili göstərir ki, həm Azərbaycan dili, həm də riyaziyyat fənləri üzrə qızların topladığı orta bal oğlanların topladığı orta baldan yüksəkdir (Cədvəl 2). Belə ki, Azərbaycan dili fənni üzrə qızların orta balı 10.85, oğlanların orta balı isə 9.78 olmuşdur (fərq 1.07). Analoji olaraq, riyaziyyat fənni üzrə də qızlar

Cədvəl 2. Cinsə görə fənlər üzrə orta ballar

daha yüksək nəticə göstərmiş və oğlanlardan 1.05 bal çox toplayaraq, 17.11 bal yığmışdır.

Cədvəl 3 və 4-də Azərbaycan dili və riyaziyyat fənləri üzrə hər 3 qrupda olan qızlar və oğlanların topladıqları orta bala görə müqayisəsi verilmişdir. Azərbaycan dili fənni üzrə pilot qruplarla digər müəsisələrdə məktəbəhazırlıq keçən şagirdlər arasında ciddi fərq görünməsə də, hazırlıqsız qrupda olan şagirdlərin nəticələrinin aşağı olduğu aydın görünür.

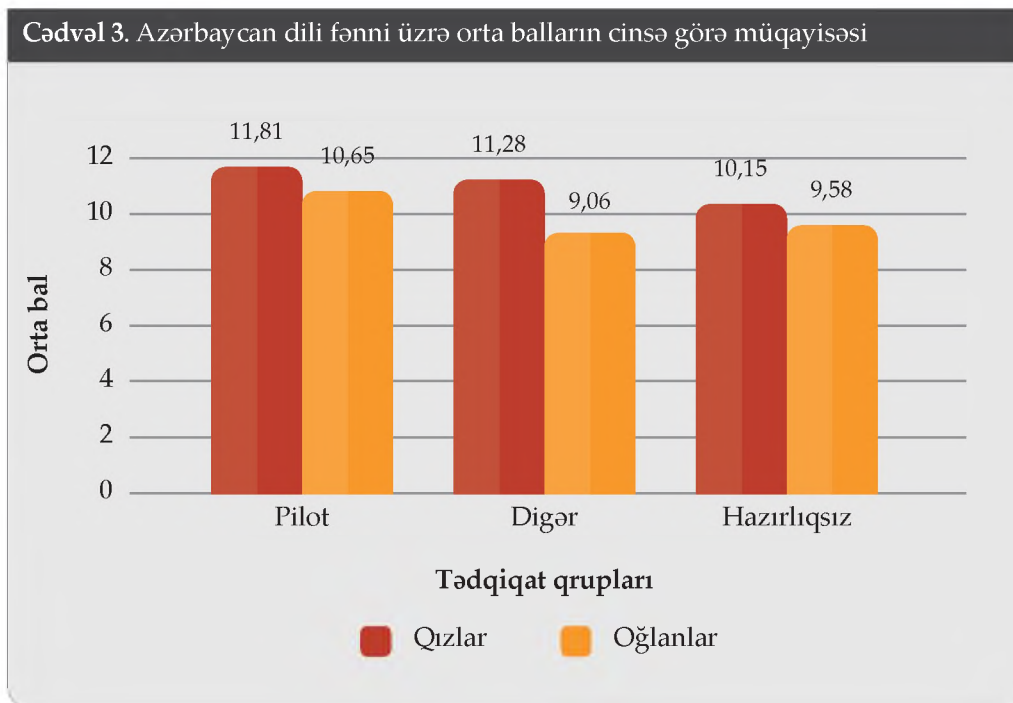
Cədvəldəki məlumatları müqayisə edərkən Azərbaycan dili fənni üzrə pilot layihədə iştirak edən qızların digər hər iki qrupa nisbətən yüksək nəticə göstərdiyinin şahidi oluruq. Pilot qrupdakı qızların orta balı digər müəsisələrdə hazırlıq keçən qrupa nisbətən 0.53, hazırlıqsız qrupa nisbətən isə 1.66 bal çox olmuşdur. Riyaziyyat fənni üzrə pilot hazırlıq keçmiş qızların orta balı digər məktəbəhazırlıq müəsisələrində hazırlıq keçmiş qızların orta balından 0.52² bal az, hazırlıqsız qızların orta balından 1.68 bal çox olmuşdur.

Oğlanların da fənlər üzrə orta göstəricilərində pilot qrupun Azərbaycan dili fənni üzrə orta balının digər müəsisələrdə hazırlıq keçən və hazırlıqsız qrupların orta balından 1.59 və 1.07 bal; riyaziyyat fənni üzrə isə 1.01³ və 1.5 bal çox olduğu müşahidə edilmişdir.

Şagirdlərin Azərbaycan dili və riyaziyyat fənləri üzrə məzmun xətlərinə aid sualları cavablandırması da araşdırılmışdır. Məzmun xətlərinə görə Azərbaycan dili fənni üzrə suallar iki məzmun xətti: "oxu" və "dil qaydaları" üzrə; riyaziyyat fənni üzrə üç məzmun xətti: "ədədlər və əməllər"; "ölçmələr", "statistika və ehtimal" üzrə qruplaşdırılmışdır.

Cədvəl 5-də Azərbaycan dilinin məzmun xətləri üzrə qrupların nəticələri göstərilmişdir. Göründüyü kimi, hər iki məzmun xətti üzrə pilot qrupun şagirdləri daha yaxşı nəticələr əldə etmişdir. Ümumiyyətlə, şagirdlər "dil

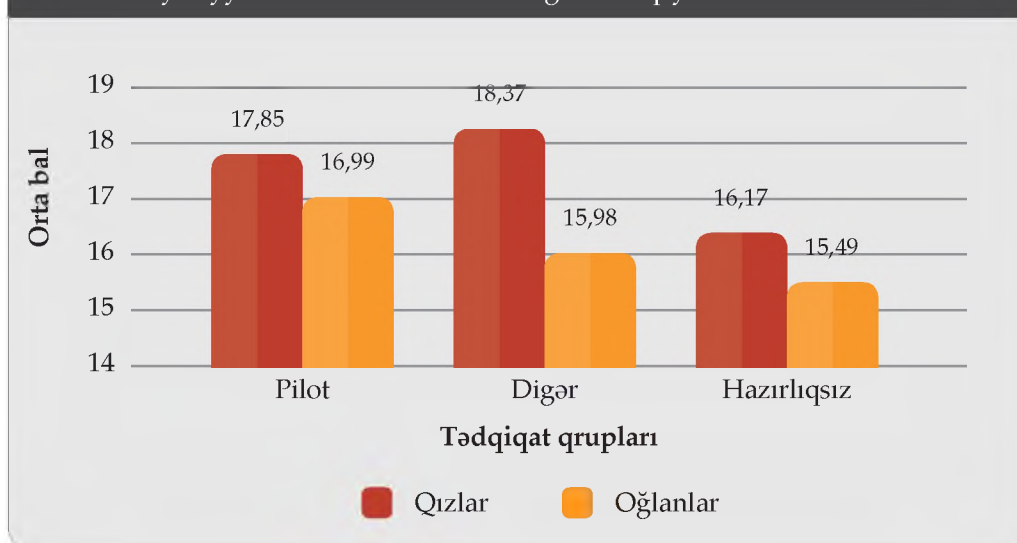
Cədvəl 3. Azərbaycan dili fənni üzrə orta balların cinsə görə müqayisəsi

2 Bu fərqin statistik əhəmiyyətli fərq olmadığı aşkar olunmuşdur.

3 Bu fərqin statistik əhəmiyyətli fərq olmadığı aşkar olunmuşdur.

Cədvəl 4. Riyaziyyat üzrə orta balların cinsə görə müqayisəsi

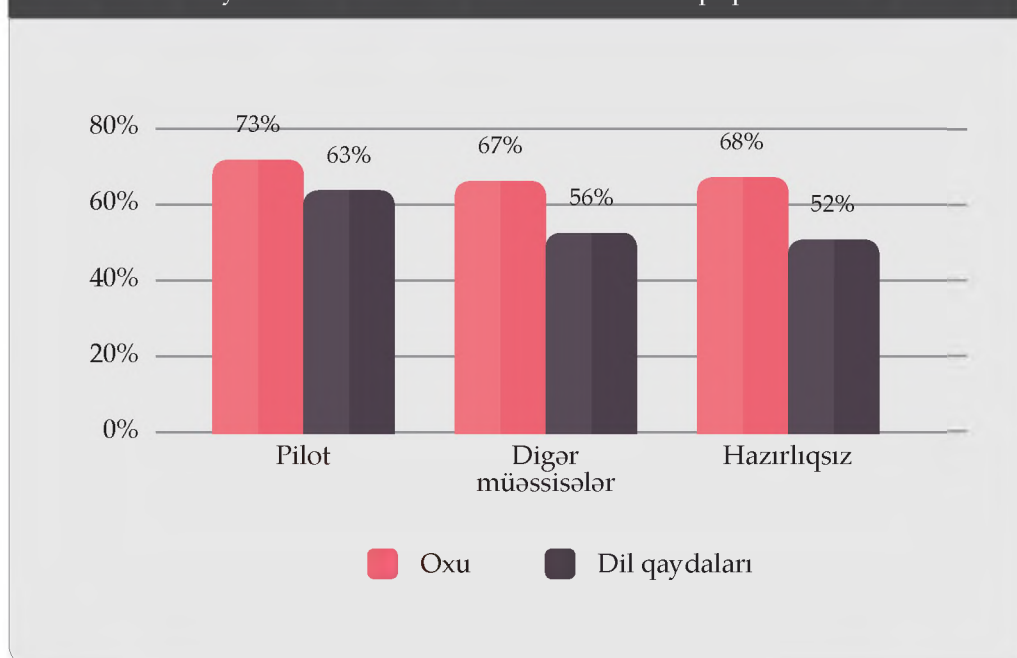

qaydaları" məzmun xətti üzrə nisbətən zəif nəticələr əldə etmişlər. "Oxu" məzmun xətti üzrə isə hər üç qrup ən yüksək nəticələri göstərmişlər.

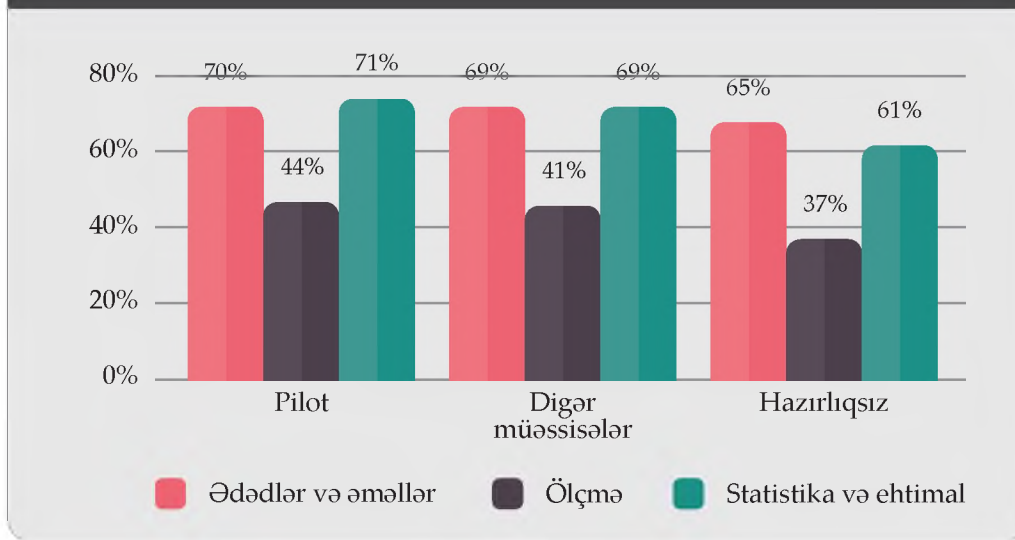
Riyaziyyat fənninin məzmun xətləri üzrə də pilot qrupların şagirdlərinin nəticələri digər qruplardan yüksəkdir. Bütün şagirdlər ən zəif nəticəni "ölçmələr" məzmun xəttinə aid suallarda göstərmişdir. Hazırlıqsız şagirdlər "ədədlər və əməllər" məzmun xətti üzrə yaxşı nəticə göstərsələr də, statistika və ehtimal məzmun xətti üzrə nisbətən zəif nəticələr əldə etmişlər (cədvəl 6).

Cədvəl 7-8-də şagirdlərin hansı məzmunlu sual üzrə yaxşı və zəif nəticə göstərdiyini, pilot qrupdakı şagirdlərin hansı məzmunlu suallarda fərqləndiyini göstərmək məqsədilə pilot qrupun nəticələri ilə üç qrupun orta göstəricisinin müqayisəsi verilmişdir.

Cədvəl 5. Azərbaycan dili fənninin məzmun xətləri üzrə qrupların nəticələri

Cədvəl 6. Riyaziyyat fənninin məzmun xətləri üzrə qrupların nəticələri

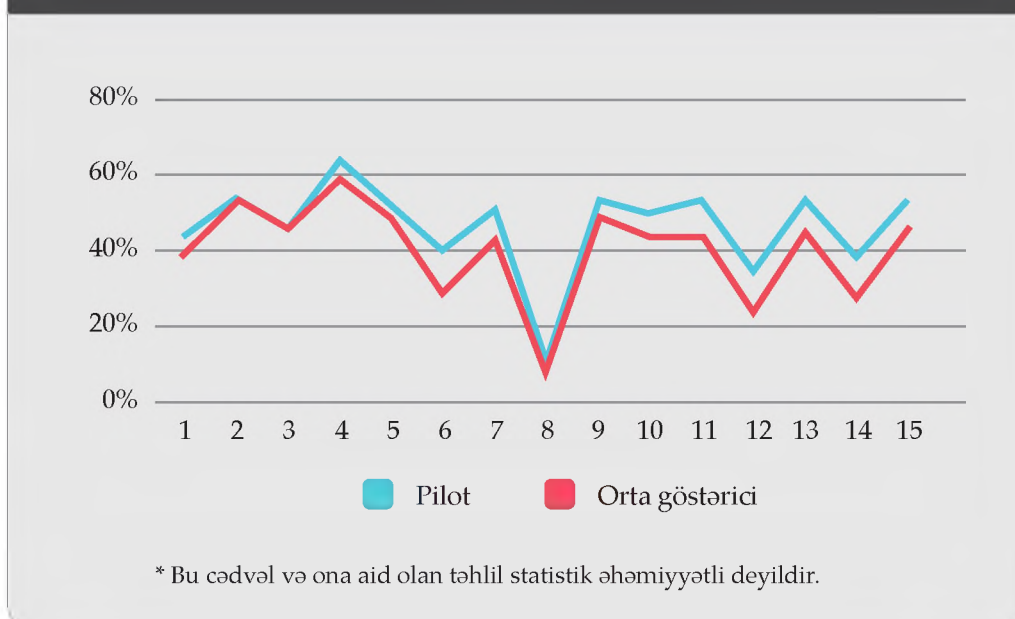

Cədvəl 7-dən göründüyü kimi Azərbaycan dili fənni üzrə bütün şagirdlər ən yaxşı nəticəni "oxu" məzmun xəttinə aid olan dördüncü sualda, ən zəif nəticəni isə "dil qaydaları" məzmun xəttinə aid səkkizinci sualda göstərirlər. Pilot qrupunun nəticələri ümumi orta göstəricidən yüksək olsa da, demək olar ki, bütün suallar üzrə göstəricilər arasında kəskin fərqlərin olmaması şagirdlərin müəyyən mövzuları eyni çətinlikdə qavradığını göstərir.

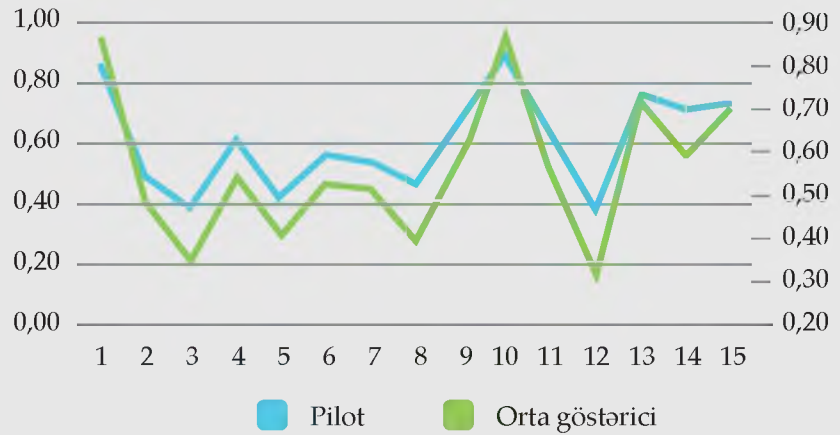
Cədvəl 8-ə əsasən riyaziyyat fənni üzrə pilot qrupun orta göstəricidən bir çox suallarda yüksək nəticə göstərdiyini deyə bilərik. Şagirdlərin əksəriyyəti "ədədlər və əməllər" məzmun xəttinə aid olan birinci və onuncu sualda yüksək, "ölçmələr" məzmun xəttinə aid on ikinci sualda ən zəif nəticəni göstərmişdir.

Aşağıdakı cədvəllərdə suallara verilən düzgün cavabların sayı hazırlığa gedən (pilot və digər müəssisələrdə) və tamamilə hazırlıqsız şagirdlərin faiz nisbəti

Cədvəl 7*. Azərbaycan dili fənni üzrə pilot və orta göstəricinin hər sual üzrə düzgün cavablarının nisbəti

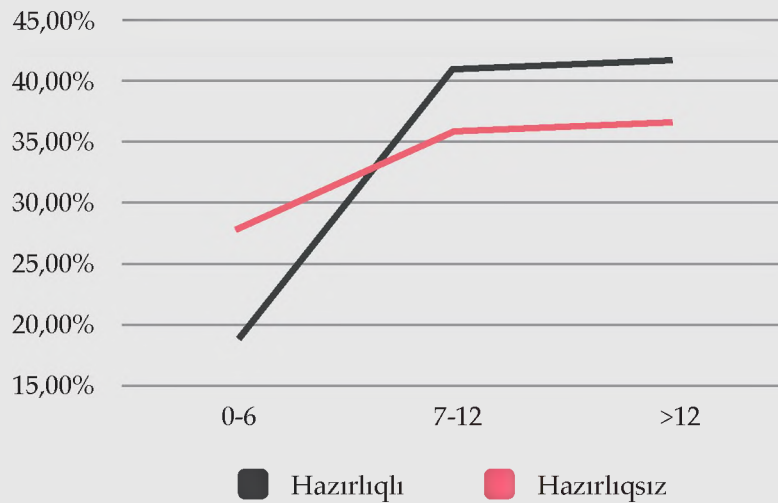

Cədvəl 8*. Riyaziyyat fənni üzrə pilot və orta göstəricinin hər sual üzrə düzgün cavablarının nisbəti

* Bu cədvəl və ona aid olan təhlil statistik əhəmiyyətli deyildir.

Cədvəl 9. Azərbaycan dili fənni üzrə düzgün cavab verilmiş sualların sayına görə hazırlıqlı və hazırlıqsız qrupların faiz nisbəti

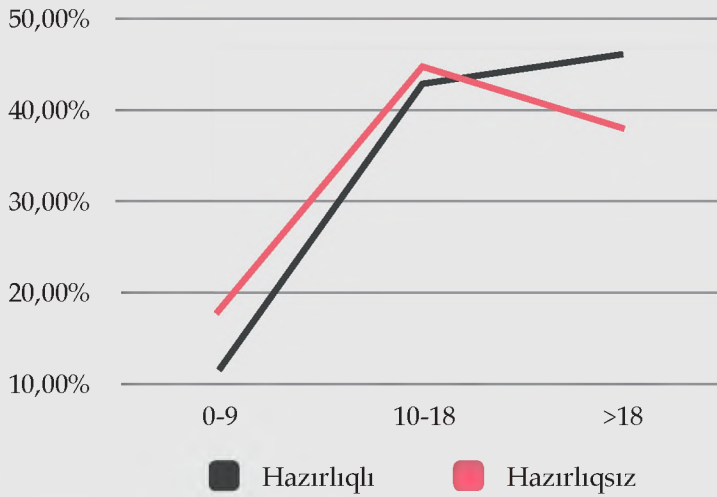

üzrə təhlil edilmişdir. Cədvəl 9 və 10-a əsasən demək olar ki, suallara düzgün cavab verən şagirdlərin sayı hazırlıqsız şagirdlərlə müqayisədə hazırlıqlı şagirdlərdə yüksəkdir. Azərbaycan dili fənni üzrə 41,67% hazırlıqlı şagird 12-dən çox düzgün cavab verdiyi halda bu göstərici hazırlıqsız şagirdlərdə 36,48% olmuşdur (Cədvəl 9).

Riyaziyyat fənni üzrə də, eyni qaydada, hazırlıqlı şagirdlər arasında suallara düzgün cavab verənlərin sayı hazırlıqsız şagirdlərin sayından çox olmuşdur. Hazırlıqlı şagirdlərin 45,78%-i, hazırlıqsız şagirdlərin 37,96%-i 18 və daha çox suala düzgün cavab vermişdir.

Cədvəl 10. Riyaziyyat fənni üzrə düzgün cavab verilmiş sualların sayına görə hazırlıqlı və hazırlıqsız qrupların faiz nisbəti

Nəticələr

- Hər iki fənn üzrə orta bal göstəricisinin müqayisəsinə əsasən pilot qrupdakı şagirdlərin nəticələri, digər iki qrupun şagirdlərinin nəticələrindən yüksək olmuşdur.
- Tədqiqatda iştirak edən şagirdlərin genderə görə müqayisəsi zamanı hər iki fənn üzrə pilot qrupdakı həm oğlanların, həm də qızların digər iki qrupdan daha yüksək nəticə göstərdiyi müşahidə olunur (istisna olaraq, riyaziyyat fənni üzrə digər müəssisələrdə hazırlıq keçmiş şagirdlər qrupunda qızların nəticəsi pilot qrupdakı qızların nəticəsindən yüksəkdir).
- Tədqiqatın aparılmasında istifadə olunan sualların hər iki fənn üzrə məzmun xətləri üzrə qruplaşdırılaraq müqayisəsi aparılmış və pilot qrupdakı şagirdlərin yüksək nəticəyə nail olduğu müəyyən edilmişdir (riyaziyyat fənninin ölçmə məzmun xətti üzrə pilot qrupdakı şagirdlər daha yüksək nəticə göstərsə də, şagirdlərin ortalama cavab vermə nisbəti aşağı olmuşdur).
- Qrupundan asılı olmayaraq, şagirdlər Azərbaycan dili fənninin "dil qaydaları" məzmun xətti üzrə zəif nəticə göstərməsi, bu məzmunun istər məktəbəhazırlıq, istərsə də məktəb dövründə şagirdlər üçün daha anlaşıqlı səviyyədə keçirilməsinə ehtiyac olduğunu göstərir.
- Qrupundan asılı olmayaraq, şagirdlərin riyaziyyat fənninin "ölçmələr" məzmun xətti üzrə zəif nəticə göstərməsi, bu məzmunun istər məktəbəqədər, istərsə də məktəb dövründə şagirdlər üçün daha anlaşıqlı səviyyədə keçirilməsinə ehtiyac olduğunu göstərir.
- Hər iki fənn üzrə pilot qrupdakı şagirdlərin göstəriciləri tədqiqatda iştirak edən bütün şagirdlərin orta göstəricisindən yüksək olmuşdur.
- Ümumiyyətlə, hazırlıqlı və hazırlıqsız şagirdlərin nə qədər sualı düzgün cavablandırdığını müqayisə edərkən, hər iki fənn üzrə hazırlıqlı şagirdlərin daha çox suala cavab verdiyi müşahidə olunur.

Ədəbiyyat siyahısı

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 24 oktyabr tarixli 13 nömrəli Sərəncamı. Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2010-cu il 16 iyul tarixli 137 nömrəli qərarı. Məktəbəqədər təhsilin dövlət standartı və proqramı.

Barnett, W. S. (2008). *Məktəbəqədər təhsil və onun uzunmüddətli təsiri: Tədqiqat və siyasətin nəticələri*. New Jersey universitetinin "Erkən Təhsil Tədqiqatı Milli İnstitutu".

Boocock, S. S. (1995). "Başqa millətlərdə erkən uşaqlıq proqramları: Hədəflər və Nəticələr". Uşaqların gələcəyi, səh 94-114.

Hesabat jurnalı. 2015. Təhsil Nazirliyi.

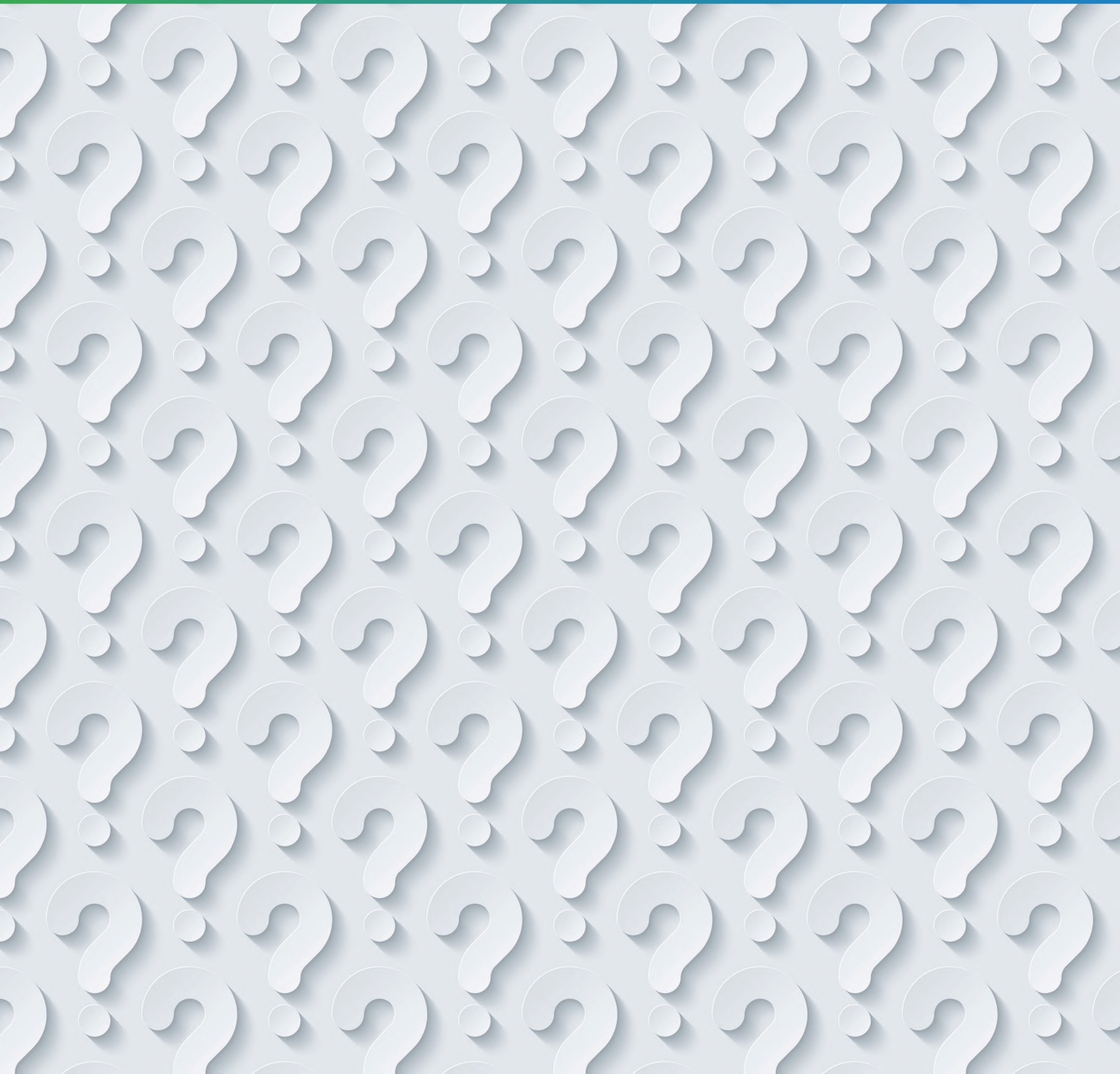
İİƏT, Ölkə hesabatı: ABŞ. (2012). Təhsilə nəzər.

İİƏT göstəriciləri. Təhsilə nəzər. 2016

Mullis, I. V., Martin, M. O., Foy, P., & Drucker, K. T. (2012). *PIRLS 2011. Oxuma üzrə beynəlxalq nəticələr*. Təhsil nailiyyətlərini qiymətləndirmək üçün beynəlxalq assosiasiya.

Təhsil Haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. 19 İyun 2009.

Azərbaycan dili və riyaziyyat fənni üzrə şagirdlərə verilən suallar

Azərbaycan dili

Mətni diqqətlə oxuyub sualları cavablandırın.

Yalnız 1-3-cü suallar mətnə aiddir.

Dəvə və tikan

(Firidun bəy Köçərli)

Bir dəvə çöldə otlayırdı. Yarpaqlamış kola yaxınlaşıb, onun yarpaqlarını yemək istədi. Ağzını kola tərəf uzadanda gördü ki, onun içində bir ilan qıvrılıb yatıb. Dəvə geri qayıtdı. Kol belə xəyal etdi ki, dəvə onun tikanından qorxub çəkildi. Dəvə kolun fikrini duyub dedi:

– Mənim qorxum səndən deyil, o gizlətdiyin qonaqdandır.

1. Dəvə harada otlayırdı?

- A) meşədə
- B) çöldə
- C) səhrada
- D) yol kənarında

2. Dəvə kola nə üçün yaxınlaşdı?

- A) ilanı görmək üçün
- B) tikanlara baxmaq üçün
- C) yarpaqları yemək üçün
- D) ilanı oyatmaq üçün

3. Kolun gizlətdiyi qonaq nə idi?

- A) tikan
- B) ilan
- C) yarpaq
- D) budaq

4. Gördüyün hansı şəklin adında hecanın sayı daha çoxdur?

Altından xətt çək.

5. Hərəkət bildirən sözlər hansı bənddə verilib?

- A) Ziya, Arzu, Malik
- B) qumlu, əlvən, sarı
- C) seçir, baxır, yazır
- D) dəhliz, saray, qum

6. Şəkil adlarının ilk hərflərini birləşdirsən, hansı söz alınar?

Cavab _____

7. "Təyyarə" sözündə neçə hərf var?

- A) 4
- B) 6
- C) 7
- D) 8

8. Verilmiş sözlərdən cümlə düzəlt: "Məktəb, səhər, gecikmək, Arif:

_____

9. Sözlərdə çatışmayan hərfləri yaz.

Mən birinci . . . nifdə oxuyuram.

İndi may . . . yıdır.

10. "..... , mənə kömək edin". Nöqtələrin yerində aşağıdakılardan hansı işlənməlidir?

- A) nuş olsun
- B) təşəkkür edirəm
- C) zəhmət olmasa
- D) buyurun

11. Aşağıda verilmiş sözlərdə yalnız *saitlərin* altından xətt çəkin.

taxıl, Eldəniz

12. Hansı bənddə cümlə verilmişdir?

- A) Rəna dünən dərsə
- B) Mənim arzum
- C) Sərin hava
- D) Yarpaqlar tökülür

13. Verilmiş sözlərdən hansı təkdir?

- A) avtobus
- B) uşaqlar
- C) şəkillər
- D) kitablar

14. Hansı sırada verilmiş sözlər düzgün yazılmışdır?

- A) kitab, süt, doşan
- B) bayrağ, usda, çiçəy
- C) Bənöşə, ovcu, balıx
- D) torpaq, ləçək, dəftər

15. Hansı söz hecalara düzgün ayrılmayıb. 4.1.2. Sözləri hecalara ayırır.

- A) ki-tab
- B) mə-ktəb
- C) çə-yirt-kə
- D) qə-ləm

Riyaziyyat

1. Misalları həll edin.

$7+8=$

$20-5=$

$11+4=$

$7+12=$

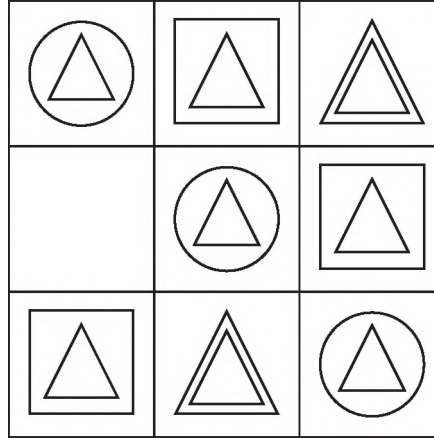
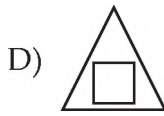
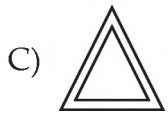
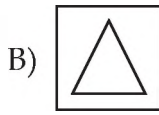
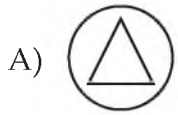
2. 3 saat əvvəl saat neçə idi?

Cavab _____

3. Hansı misalda azalan cüt ədəddir?

- A) $16 - 5 = 11$
 B) $15 - 6 = 9$
 C) $11 - 2 = 9$
 D) $19 - 9 = 10$

4. Məntiqi qanunauyğunluğu tapın. Boş xanada hansı fiqur olmalıdır?

5. Rəna otağını 6 qərənfil və 9 zənbaq ilə bəzədi. Hansı gül çoxdur və nə qədər çoxdur?

Cavab: _____

6. 2 saat sonra saat neçə olacaq?

Cavab _____

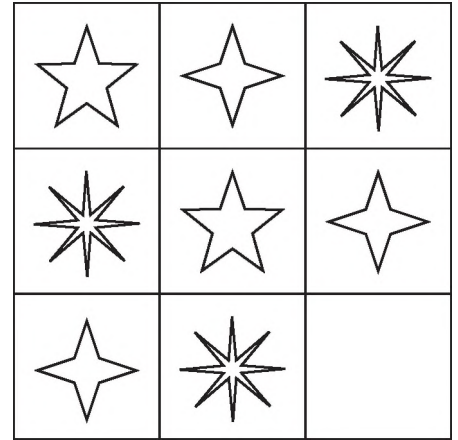
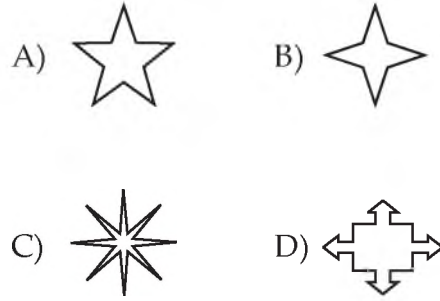
7. Qab su ilə dolu idi. Əhməd 6 L su işlətdikdən sonra qabda 4 L su qaldı. Qabın tutumu neçə litr idi?

Cavab: _____

8. Ədədləri *azalan* sıra ilə düzün: 1, 3, 7, 2, 6, 5, 8, 4

Cavab: _____

9. Məntiqi qanunauyğunluğu tapın. Boş xanada hansı fiqur olmalıdır?

10. Çıxılanı tapın.

$$10 - \dots = 9$$

$$10 - \dots = 7$$

$$10 - \dots = 4$$

11. Ədədləri *artan* sıra ilə düzün: 4, 1, 5, 3, 2, 6

Cavab: _____

12. «<>», «>>» və «=>» işarələrinin köməyi ilə müqayisə edin:

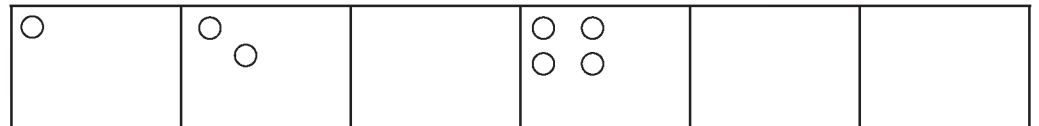
1 gün _____ 1 həftə

1 il _____ 5 ay

3 həftə _____ 1 ay

13. Boş olan xanalara uyğun olanı çəkin.

sxem, diaqram, qrafik və riyazi ifadələrlə təsvir edir.

14. Bir kitabda 16 şəkil, o biri kitabda isə bundan 4 az şəkil var. İkinci kitabda neçə şəkil var?

A) 10   B) 12   C) 20   D) 15

15. Misalları yoxlayın. Cavabı səhv olanların üstündən xətt çəkib, düzgün cavabı yazın.

$$10 - 2 = 6$$

$$4 + 4 = 8$$

$$2 + 8 = 9$$

Telefon: (012) 493 84 41

E-mail: artpi@artpi.edu.az

Ünvan: Bakı şəhəri, Zərifə Əliyeva 96 (əsas korpus)

Azərbaycan Respublikasının
Təhsil İnstitutu